

ПРАБЛЕМЫ МОВАЗНАЎСТВА, ДЫЯЛЕКТАЛОГІІ І МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

УДК 811.161.3

МАГІЧНЫЯ ТРАЎКІ: ФАЛЬКЛОРНА-ЭТНАЛІНГВІСТЫЧНЫ НАРЫС

Ц.В. АВІЛІН

Цэнтр даследаванняў беларускай мовы, культуры і літаратуры, НАН Беларусі, Мінск

У індзейцаў Мезамерыкі вядомы папулярны культ некаторых псіхаактыўных раслінаў. Якаснае развіццё культуры Ното саріепс некаторымі даследчыкамі звязваецца са спантаным ужываннем падобных раслінаў і грыбоў. А ці былі вядомыя падобныя псіхаактыўныя рэчывы беларусам? Ці дайшлі "раслінныя" практыкі і веды да ранга культа? На гэтыя пытанні аўтар спрабуе адказаць у прапанаванай працы.

Сярод фальклорных тэмаў, якія доўгі час заставаліся пад нягласным табу і не асвятляліся фалькларыстамі, былі эротыка і псіхаактыўныя рэчывы расліннага паходжання. І калі пра першую ў 2006 г. была выдадзена кніга [6], другая застаецца дагэтуль маладаследаванай. І хоць у заходняй літаратуры пытанне пра падобныя расліны ў навуковым асяроддзі разглядаліся ў этнабатанічных і антрапалагічных кантэкстах ужо з канца XIX ст., у нас не толькі этанакіравана не збіраўся падобны матэрыял, але і не асвятляўся шырока ў публікацыях. Таму мэтай дадзенага нарыса ёсць увядзенне ў навуковы ўжытак некаторых фальклорных тэкстаў і этналінгвістычнага матэрыяла, сабранага з дыялектных слоўнікаў XIX–ХХ ст., наўпрост або ўскосна датычных акрэсленай праблеме.

Асноўныя расліны, для якіх быў знойдзены этналінгвістычны матэрыял, – травы *блэкат*, *дурман*, *багун*, *белена*, ягады – *дурніцы/буякі*, і колькі звестак пра г.зв. *дурныя грыбы*. У сваёй працы [16, с. 186–217] В.М. Курцова прывяла вынікі этналінгвістычнага аналізу такіх назваў раслінаў, як *буякі/дурніцы*, і іх варыяцыі – *лахачы*, *бугаі*, *галубіцы*, *белякі*, *белгаловік*, *сінія галовы*, *біцухі*, *баравіца*, таму мы не будзем спыняцца падрабязна на гэтай тэме. Тым больш, што аўтарка прыводзіць і карту з арэаламі размеркавання той ці іншай намінацыйнай асновы.

Хоць у прапанаваным шэрагу натуральна чакаецца калісьці шырока распаўсюджаная на Беларусі расліна каноплі (*Cannabis sativa*), тым не менш фіксуецца яе выключнае гаспадарчае выкарыстоўванне. У першую чаргу для вырабу вяровак і палотнаў для рознага тыпу адзення:

– вяроўкі: "Ого! Каноплі сеіць карысна: зь іх жа будзіць і **пінька** ны **вяроўкі** і алей з насеньня." [5, с. 220], "З канопляў **вяроўкі** ната моцныя." [26, с. 397], "Каноплі сушылі, дзелалі **валакно**, вяроўкі самнуць." [29, с. 75]; аборы – "Аборы вілі с пянкі, каноплі." [29, с. 8];

– вопратка: ніцянікі – 'лапці, зробленыя з нітак' ("Ніцянікі звязалі з канапляных ніцей, проў каноплі. Кручком вязалі." [27, с.229]); каноплік – 'даматканая шэрая тканіна' ("Каноплік ткалі з пакуля" [26, с. 397], пар. мочаны – 'жаночыя каноплі' – "Мочаны пралі на мехкі" [33, с. 96]).

Не менш важным было прыгатаванне розных страваў на аснове канопляў:

– алей: "Як таўклі ў ступі, такія сліскія каноплі зрабляцца, што выступіць **алеі** у ступе." [25, с. 371], малако – "Як церлі каноплі, **малако** рабілі, цадзілі, луска, што астаецца, – жамерыны." [26, с. 137–138]; смятана – "Дзягно варылі с канопляў. Яго стаўчэш, сеілі, шълупачкі астаюцца, у печы варыш, як **смітана**, сахър калі ёсь [дадасі], і бліны макаць." [29, с.153], "Дзягно – **смітана** такая, таўклі, варылі каноплі, збіралі пену перад полымем, дужа смашная." [29, с.153], "Дзягно дзелълі с **кьнапель**, таўклі каноплі, змувалі мьлако, з гэтыга мьлька варылі дзягно." [29, с. 153]; каша – "Люблю я **кашу** з **калапні**. Шкода, што нільзя ціпер **калапню** вырошчываць." (тут "калапні" – тое самае, што і канапля) [23, с. 227]; чамярўха – 'тоўчаная прасееная каноплі, звараная з сушанымі грыбамі, цыбуляй' ("Чамярўху **мала хто** і **вёдая**, а яна ўкусная, як **добра зрабіць**") [14, с. 176].

Аднойчы ў слоўніку сустрэлася згадка аб супакойваючых якасцях канопляў: "Багун ат прастуды, чай заварывала. Рвоты былі ад дурніц ці ад багану, **дык ў каноплі клалісі**." [29, с. 165], але ані як не галюцынагенных.

Некаторыя практычныя дзеянні, звязаныя з каноплямі, датычыліся народнай медыцыны: "Красу елі, маткі, **каноплі**, – в жмэню набрала і в рот положыла, – на другой день дитя **скінула**" [30, с. 163]. У тым ліку і магічным практыкам актывацыйнага характару: калі дзіцёнак доўга не пачынаў гаварыць, яго абсыпалі каноплямі [30, с. 196].

Вяртаючыся да "адурняльных" раслінаў, адразу падкрэслім важную датэль: падчас апісання іх уздзеяння на арганізм чалавека, інфармантамі выкарыстоўваецца шэраг словаў з асновай *дур-*, але не

атрут-. Адна з найбольш імаверных этымалогій слова дурны і пад. звязваюцца з праслав. *durǵ – ‘дурасць; шаленства; галавакружэнне і г.д.’ [36, с. 166]. Прыведзены шэраг тлумачэнняў фіксуецца і ў апісаннях уздзеяння раслінаў, у тым ліку, пераходзячы ў мове ў ідыяматычную адзінку: “*блэкату наесціся*” – ‘адурнець’ [25, с. 193] або “*Трэліць (пляце) як дурнап’яну наеўшыся*” [7, с. 402].

Народныя намінацыі раслінаў даволі часта могуць адпавядаць розным іх відам. З’ява сама па сабе характэрная і для іншых намінацыйных сфераў, да прыкладу, астраніміі. Даволі папулярная народная назва *дурман* фіксуецца як намінацыя для *Hyoscyamus niger L.*, *Datura stramonium L.*; для *дурэц* – *Hyoscyamus niger L.*, *Pulmonaria obscura Dum.* [12, с. 420]. Таму ў некаторых слоўніках, дзе не пазначана лацінская назва або вядомы “літаратурны” адпаведнік, дакладна атаясаміць расліны можа быць складана.

На народныя веданні наркатычных уласцівасцяў пэўных раслінаў указваў у сваім слоўніку І.І. Насовіч ужо ў апошняй трэці XIX ст.: *дурніца* – “*ягода, очень походящая на чернику, но имеющая одуряющее, наркотическое свойство. Она сама по себе безвредна, но, ростя между багуном, напитьсявается наркотическим его свойством*” [18, с. 148]. З падобнымі характарыстыкамі тамсама падаюцца такія дурманлівыя расліны, як *дурэц*, *дурноп’ян*, *белена* (без яўных суадносінаў з лацінскімі назвамі). Падобныя апісанні *багуну* і *дурніцы* (*дурнішнік*) прыводзіць і У.М. Дабравольскі, дадаючы выказванні інфарманта: “*У яго у галаве багун: тварить неведама што*” [9, с. 20]. Тамсама аўтар згадвае пра адмысловае падкурванне лісцем белены (*дурь-трава*, *дыбырь*, *чортовы горлачи*), але падкрэслівае дадатковыя адмоўныя эфекты: “*при зубной боли сухия листья этого ядовитого растения курят вместо табака до дурноты*” [9, с. 198]. У навукова-педагагічным асяроддзі пра наркатычныя рэчывы ў травах ёсць апісанні, да прыкладу, у слоўніках («Наперстянка (*Digitalis*)...содержит наркотическое вещество (дигиталин)») [22, с. 548] і падручніках – апісваюцца травы *дурман*, *беладонна* і інш. [8, с. 441–443].

Колькі цікавых згадак сустракаецца ў “траўнікавых” нататках Э. Ажэпкі: “*Дурэц-Весялуха...Дурэц (Datura stramonium). Пасля ўжывання выклікае адурманьванне. Вясковыя лекаркі, а часцей за ўсё так званыя ведзьмы карыстаюць яго досыць часта*”, “*Дурніца. Лісце падобнае да лісця чорнай ягады, ягадкі малыя, прадаўгаватыя, выклікаюць пасля ўжывання адурманьванне. (Дурэц – гэта беладонна)*”.

У слоўнікавых артыкулах як правіла падаюцца аднатыповыя апісанні адмоўнага (адурняючага) уздзеяння раслінаў (‘можна здурнець’, ‘забаліць галава’ і г.п.), таму ніжэй пададзім іх найбольш раскрытыя апісанні.

Vaccinium uliginosum L.: *Белабоны (буганы, балабоны* – пар. балабоніць – ‘балбатаць’): “*Мой зяць як наеўся белабонаў, дак думалі, што здурнеў*” [28, с. 38]; *буеніцы (буяніцы, буяхі)* – “*Буеніцы ў нас е, да іх ніхто не берэ, ад іх дурны робісься*” [4, с. 200].

Hyoscyamus niger: *дурнып’ян* – “*На сьметніку расьце дурнып’ян; семя ў яго – як мак, а зьеш – ашалееш*” [5, с. 160]; *дурнап’ян* – “*Я раз дурнап’яну з’еў, дак на сценку лез*” [4, с. 258]; “*Адубянула ад дурнап’яну, ляжыць і не кратаецца*” [25, с. 66]; *дурман* (*Datura stramonium?*) – “*Пуд плотом дурману е богато, понюхае его і як гіяны які станет*” [10, с. 210]; *дурнец* – “*Од нервоў чай заварваюць з дурнецу да п’юць*” [32, с. 46].

Léduum palúste: ад адурняльнага ўплыву багуна нават вядомыя прыгавары: “*Калі ідзеш у дурніцы, трэба казаць: Мы ў балота, багун з балота. І так сказаць тры разы, каб ні балела галава*” [15, с. 84].

Асобна пазначым шэраг *наўмысных дзеянняў*, звязаных з дурнап’янам (*друзэля*, *дур-зелья*): “*Нехта патицуіў, кінуў у печку друзеля, у лазні, то хто мыўся – пап’янелі*”, “*Дур-зелья на печы насыпалі, бабы паляжалі, падурнелі, на двор павыскіквалі*” [26, с. 107]. Падобнае апісанне фіксуецца і ў АІМЭФ: “*Каб адмсціць дзеўцы, што не любіць маладога, трэба яе падкурыць дурцом, дурнап’янам, яна тады будзе бегаць, скінуўшы світку, як вар’ятка, на двары*” [2]¹.

Некаторыя расліны выкарыстоўваюцца і ў гастронамічных мэтах. Так, у адным з запісаў, зробленым П.А. Растаргуевым, пазначаецца выкарыстоўванне *настойкі* на палыну: “*Сделай настойку гарэлки на палыну, дай ти рюмки на две ў день*” [21, с. 192]. У такім самым кантэксте фіксуецца і выкарыстоўванне дурніц: “*З дурніц брат гарэлку гнаў*” [29, с. 111] і маку – “*Дажа мак дабаўлялі [у гарэлку]*” [29, с. 111]. Аналагічнае прымяненне маку адзначаецца і на Пскоўшчыне: “*Напоить до дурмана, до смерти (наркотическим маковым отваром) Макам паила, пака убрыжалась, и запаил*” [20, с. 54]. У чэхаў вядомая намінацыя дурмана як *vojenský mák*.

Даволі распаўсюджана і выкарыстоўванне маку ў якасці сродка для ўсыплення. Але гэтай тэме мусіць быць прысвечана асобная праца, якая выходзіць за межы гэтага артыкула. У Архангельскім уездзе трава з падобнай функцыяй – перенок: “*трава перенок ... если этой травы положить в головы спящему человеку, то он простит хоть целый день*” [34, с. 2].

У фальклорна-этнаграфічных крыніцах XIX ст. сустракаюцца апісанні (па праўдзе кажучы, часам, на мяжы літаратурных прыдумаў) вядзьмарскіх мазяў, якія робяцца ў тым ліку на аснове траваў. Так, М.Я. Нікіфароўскі згадаў, што чараўнікі націраюцца маззю, у склад якой уваходзяць і “адурманіваючыя” травы: “*аканіт ці барэц, чараміца (беладонна), блэкат, красавіца, багун, ведзьміна трава і*

¹ Зап. А.М. Шукайлава ў 1999 г. у в. Чурывава Аршанскага р-на Віцебскай вобл. ад Новікавай Вольгі Сафонаўны, 79 год.

іншыя” [17, с. 100]. Звычайныя людзі, якія ёю націраліся пачыналі “*перамяшчацца на розных рэчывах – на калу, на бярвяне, на качарзе ці вілках, лятае на паветры, скача, весяліцца ў кампаніі моладзі і тут жа бярэ ўдзел у агідных чортавых абрадах (ці назірае за імі), у якіх парадыруюцца рэлігійныя і наогул усе людскія дзеянні*” [17, с. 100]. Амаль такі самы шэраг траваў быў пазначаны яшчэ раней І.Я. Забеліным падчас апісання “заходніх ведзьмаў”, які маўляў, што ведзьмары і вядзьмаркі націраюцца перад сном маззю, у склад якой уваходзяць такія травы як “*аконит или борец (Aconitum Napellus), красавица (Atropa Belladonna), белена (Hyosciamus Niger), черемица (Helleborus Niger), дурман (Datura Stramonium), ведьмина трава (Cicuta Lutchiana)*” [11, с. 237]. Тамсама згадваецца выкарыстоўванне беладонны ў якасці сродка “развязвання языка” падсудзімага [11, с. 226]. Аналагічныя апісанні сустракаюцца ў М.С. Хоцінскага, які наўпроставя ўказаў заходнееўрапейскія першакрыніцы: “*D-r Joseph Ennemoser, Geschichte der Magie, Leipzig, 1844*”, “*D-r Maximilian Perthy, Die mystischen Erscheinungen der menschlichen Natur, Leipzig, 1861*”, “*А такжэ во многих местах известной Zauberbibliothek консульторіальнага советніка Хорста*” [35, с. 25]. З той розніцаю, што Helleborus Niger называецца *чэмеріца*, а для Cicuta Lutchiana у тым ліку дадаецца назва *трава колдунов*; менавіта з блёкатам аўтар звязвае адчуванне палёту ў “соннага” чалавека [35, с. 26]. З амаль даслоўна падобных тэкстаў у пазначаных аўтараў, можна зрабіць выснову пра выкарыстоўванне М.Я. Нікіфароўскім і І.Я. Забеліным або працы М.С. Хоцінскага, або пазначаных заходнееўрапейскіх першакрыніц.

Раскрываючы, так бы мовіць, крыміналістычны бок акрэсленай тэмы трэба прыгадаць, што ўжо ў сярэдзіне XIX ст. продаж некаторых траваў рэгуляваўся адмысловымі ўстановамі. Так, у дадатках да “Свода уставов благочиния” 1842 г., пералічваюцца вядомыя нам ужо травы: *багун, белена, болиголов (coni maculati), дурман, сонная одурь (belladonnae)* [24, с. 29]. Нярэдка “магічныя” траўкі фіксуюцца і ў крымінальных справах. Да прыкладу, “*В 1710 году, в Ковельском магистрате обвинен был мещанин Григорий Козловский в неудачном лечении... Он толлок вместе: полынный корень, какую-то траву, название которой не сказал, вероятно наркотическую, и стружки из золотого червонца*” [31, с. 340]; “*...в 1843г. в Петербурге, в одном скопческом доме, была найдена наркотическая трава – адамова голова (Mandragora offic.)*” [19, с. 90]; “*В 1857 году... произведено исследование свойств подозрительного чая, отобранного полицией в Калуге... <чай> приготовленном из сорной дикорастущей травы кипрея, имевший наркотический запах и отвратительный вкус*” [13, с. 246].

Яшчэ менш фіксацый ёсць пра гэтак званыя *дурны грыб*. Вядома, што на тэрыторыі Беларусі растуць грыбы роду *Psilocybe*, якія з’яўляюцца даволі моцнымі псіхаактыўнымі каталізатармі. Растуць яны часта па палях у гноі, параўнайце – “*Благіх грыбоў многа і ў лесі і на кучах гною яны растуць. Благіх грыбоў не бяруць*” [28, с. 102]. Тым не менш у фальклорных і этнаграфічных запісах даволі зрэдку сустракаюцца апісанні гэтых прадстаўнікоў расліннага свету. У адной з народных легенд можна знайсці ўскоснае згадванне:

“*Ішлі адно разу два салдаты з вайны, ды й надта булі галодныя, й зайшлі яны на базар, хоць грошай не было.*

Прышлі, адно бачаць дзве бабы грыбы продаюць. Падыходзяць яны да бабы ды й пытаюць:

– *Бабка, а ў вас грыбы не дурныя?*

– *Не, кажа бабка.*

– *Ну дык паджарце нам іх, тады мы ў вас іх купім.*

Паджарыла яна іх й падала ім. Яны пад’елі, а расчытвацца німа чым, дый давай поўзаць па полу, крычаць, аб сцены кулакамі біць. Спалохалася баба, ды кажа:

– *Сыночкі, сыночкі годзя дзверы, годзя!*

А тыя салдаты ўнурылі головы ў шыпялі(?) ды й уцекі ў дзверы й пабеглі ..?

“*Ах, здэцца адныя асовічкі булі ў кошыку, а чаму гэтыя грыбы “здурнелі”, сама не знаю. Добра, што Бог мяне ад бяды сцярог”*² [1].

У дыярышы XVII ст. Адама Каменскага-Длужыка, падчас яго ссылкі ў Сібір, згадваецца, як асцякі ўжывалі нейкія галюцынагенныя грыбы: “*Ядуць яны якіясьці ядавітыя грыбы бэдлікі, накшталт нашых мухамораў, і так упіваюцца імі, горш чым гарэлкай. Гэта ў іх самы найлепшы банкет*” (пераклад з польскай) [3, с. 811].

Такім чынам, па-першае, хоць тэме наркатыхных раслінных рэчываў даследчыкі не надавалі асаблівай увагі, тым не менш у народзе ёсць падобныя веды і сустракаюцца адпаведныя тэксты. Па-другое, самі гэтыя расліны ў народным усведамленні XIX–XX стст. не ўтваралі аніякага культа (як да прыкладу ў індзейцаў Паўднёвай Амерыкі) і маюць адмоўныя канатацыі. У сувязі з характэрным уздзеяннем на псіхіку падобных раслін іх натуральным чынам звязвалі з чарадзействам.

ЛІТАРАТУРА

1. АІМЭФ. – Ф. 13. Воп. 13. Спр. 19. Сш. 5.

² Зап. у 1968г. Завадская Зінаіда Кантсанцінаўна ад Юшко Марыя Аляксандраўна 61 год, адукацыі няма, в. Кукалкі.

2. АІМЭФ.
3. Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII ст. – Мінск., 2003.
4. Беларуская мова і мовазнаўства. – Мінск : Выд-ва БДУ імя У.І. Леніна, 1975. – Вып. 3.
5. Бялькевіч, І. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / І. Бялькевіч. – Менск : Навука і тэхніка, 1970.
6. Володина, Т.В. Белорусский эротический фольклор. Русская потаенная литература / Т.В. Володина, А.С. Федосик. – М., 2006.
7. Выслоўі. – Мінск, 1979. – (Серыя БНТ).
8. Гизе, Ф. Всеобщая химия для учащихся и учащихся / Ф. Гизе ; с нем. рупокиси пер. В. Комлишинским. – Харьков, 1817. – Ч. 5. Химия веществ орудных.
9. Добровольский, В.Н. Смоленский областной словарь / В.Н. Добровольский. – Смоленск : Тип. П.А. Силина; 1914.
10. Жывое слова / рэд. Ю.Ф. Мацкевіч, І.Я. Яшкін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978.
11. Забелин, М.Е. Русский народ и его обычаи, обряды, суеверия и поэзия / М.Е. Забелин. – М., 1880.
12. Лексика Полесья : материалы для полесского диалектного словаря. – М. : Изд-во Наука, 1968.
13. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Калужская губерния. – СПб, 1864. – Ч. 2.
14. Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак / пад рэд. М.А. Жыдовіч. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1974.
15. Матэрыялы для слоўніка народна-дыялектнай мовы / пад рэд. Ф. Янкоўскага. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1960.
16. Курцова, В.М. Аб адрозненнях у фарміраванні дыялектнай наменклатуры назваў тэпу буюкі (дурніцы) і іх намінацыя // Народныя скарбы : дыялекталогічны зб. (да 80-годдзя А.А. Крывіцкага) / рэд. Л.П. Кунцэвіч ; Ін-т мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі. – Мінск : Права і эканоміка, 2008.
17. Никифоровский, К.Я. Нечистики. Свод простонародных в Витебской Белоруссии сказаний о нечистой силе / К.Я. Никифоровский. – Вильня, 1907.
18. Носович, И.И. Словарь белорусского наречия / И.И. Носович. – СПб. : ОРЯС Имп. АН, 1870.
19. Пеликан, Е. Судебно-медицинские исследования скопчества с краткими историческими сведениями / Е. Пеликан. – СПб, 1875.
20. Псковский областной словарь с историческими данными / под ред. Л.А. Ивашко, Д.М. Поцепни, М.А. Тарасовой. – СПб. : Изд-во С.-Петербурга, ун-та, 1996. – Вып. 12.
21. Расторгуев, П.А. Словарь народных говоров Западной Брянщины : материалы для истории словарного состава говоров / П.А. Расторгуев, ред. Е.М. Романович. – Минск : Наука и техника, 1973.
22. Русский энциклопедический словарь. – СПб, 1875. – Отдел 3. Т. 2. М–Н.
23. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны : у 2 ч. / Л.І. Злобін (рэд.) [і інш.]. – Віцебск : УА аВДУ імя П.М. Машэрава, 2012. – Ч. 1.
24. О веществах сильнодействующих, употребляемых только для врачевания // Свод уставов благочиния. – СПб, 1842. – Ч. 1. 2. – Арт. 520–523.
25. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. / Уклад. Ю.Ф. Мацкевіч, А.І. Грынавецкене, Я.М. Рамановіч [і інш.] ; рэд. Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – Т. 1. А–Г
26. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. / Уклад. Ю.Ф. Мацкевіч, А.І. Грынавецкене, Я.М. Рамановіч [і інш.] ; рэд. Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980. – Т. 2. (Д–Л).
27. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. / Уклад. Ю.Ф. Мацкевіч, А.І. Грынавецкене, Я.М. Рамановіч [і інш.] ; рэд. Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – Т. 3. М–П.
28. Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі : у 2 т. / Уклад. Е.С. Мяцельская [і інш.] ; пад рэд. Е.С. Мяцельскай. – Мінск : Універсітэцкае, 1990. – Т. 1. А–П.
29. Слоўнік Сенненшчыны : у 3 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культ., мовы і літ-ры, філ. «Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы» ; уклад.: Н.М. Бунько [і інш.]; рэд. В.М. Курцова, Л.П. Кунцэвіч. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – Т. 1 : А–К.
30. Страхов, А.Б. Полесские фольклорно-этнографические материалы в современных записях: заговоры и народная медицина / А.Б. Страхов // PALAEO Slavica, XIII, #2 Cambridge, 2005.
31. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский Край / собр. П.П. Чубинским. – СПб, 1872. – Т. 1.
32. Тураўскі слоўнік : у 5 т. / Склад. А.А. Крывіцкі, Г.А. Цыхун, І.Я. Яшкін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – Т. 2.
33. Тураўскі слоўнік : у 5 т. / Склад. А.А. Крывіцкі, Г.А. Цыхун, І.Я. Яшкін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1984. – Т. 3.
34. Харитонов, А. Врачевание, забавы и поверья крестьян Архангельской губернии, уездов: Шенкурского и Архангельского / А. Харитонов //Отечественные записки. – СПб, 1848. – Т. 58.
35. Хотинский, М.С. Чародейство и таинственные явления в новейшее время / М.С. Хотинский. – СПб, 1866.
36. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Р.У. Краўчук [і інш.] ; рэд. В.У. Мартынаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – Т. 3. Г – І.

MAGIC HERBS: FOLKLORE AND ETHNO-LINGUISTIC ESSAYS

T. AVILIN

Mesoamerican Indians are known to be a folk with the popular cult of certain plants containing psychoactive substances. The qualitative development of homo sapiens culture some scientists associate with the spontaneous use of such plants and fungi. And whether these psychoactive substances are known to Belarusians? Were these "herbal" practices and knowledge evolved to the level of cult? The author tries to answer on these questions in the proposed work.